

УДК 811.161.2–81'373

АФОРИСТИЧНІ УТВОРЕННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОЇ ДЕРИВАЦІЇ

Жанна Колоїз

*Криворізький державний педагогічний університет,
кафедра української мови,
пр. Гагаріна, 54/220, 50086 Кривий Ріг, Україна
тел.: (0564)71-42-47*

Досліджено афоризми як результат інтертекстуальної деривації. Простежено взаємодію інтертекстуальних дериватів і вихідних дериваторів, що ґрунтується на особливих формальних засобах, так званих інтертекстових маркерах, які сигналізують про наявність фрагментів відповідного узуального тексту у структурі оказіонального. З-поміж основних інтертекстових маркерів, за допомогою яких маємо змогу розпізнати й ідентифікувати інтертекст, виокремлено аллюзивні репрезентанти, що виступають знаками ситуативних моделей, з якими асоціативно співвідносяться інтертекстуальні деривати. Розглянуто продукування індивідуально-авторських афоризмів з опорою на прецедентні феномени, які є певними вербальними сигналами, інтертекстуальні деривати маніфестовано як такі, що „обрастають” новими інформаційними деталями, отримують нові асоціативні імпульси й експресивно-емоційні характеристики.

Ключові слова: афоризм, інтертекстуальність, інтертекстуальна деривація, інтертекст, інтертекстові маркери.

Проблеми афористичних одиниць неодноразово привертала увагу фахівців різних наукових царин, знаходили відображення в наукових теоріях, окреслювали нові орієнтири для сучасних досліджень і, зрештою, сприяли розбудові пареміологічного рівня мови. На актуальності досліджень так званих універсальних висловлень неодноразово наголошували чи то в принагідних наукових розвідках, чи то у спеціальних працях, які безпосередньо стосувалися паремійного корпусу відповідної мови.

Загальноновизнано, що паремійний корпус кожної мови відіграє важливу роль у творенні, накопиченні, збереженні, трансляції культури будь-якого народу, відображає етнокультурні стереотипи, спричинені національною специфікою людського світосприймання, засвідчує тісний взаємозв'язок мови і культури: звичаї та традиції впливають на комунікативну систему етносу, а культурні цінності й вірування частково створюють етнововну реальність. З огляду на це так звані народні афоризми (власне паремії), й індивідуально-авторські розглядають не лише як „семіотичний спосіб репрезентації, форму існування та зберігання елементів культури, але й мовний засіб пізнання, що сприяє розширенню ціннісно-сміслового горизонту людської культури” [6, с. 208].

Про афоризми як одиниці книжно-літературного походження, їх структурно-семантичні типи, стилістичні особливості, комунікативно-прагматичний потенціал, культурно-національну конотацію, етнокультурну специфіку і т. ін. написано чимало [3]. Українські дослідники, як і зарубіжні, здебільшого акцентують на категорійних ознаках афористичних утворень, визначенні їх меж та обсягу, класифікаційних схемах, співвідношенні інтернаціональних та національних елементів, на специфічній образності,

яка виникає на основі реалій, характерних для тієї чи тієї етнічної спільноти; на мотиваційних розбіжностях (при наявності спільних реалій); на аксіологічних значеннях тощо. І це цілком закономірно. Адже і в українському паремійному корпусі засвідчені як ті одиниці, що маніфестують колективний досвід людства загалом, так і ті, які репрезентують властивий лише українському етносу спосіб сприйняття світу, манеру мислення й поведінки, систему цінностей та ідеалів соціуму. І це стосується не лише власне паремій, до яких зараховують здебільшого прислів'я і приказки, але й одиниць, кваліфікованих як афоризми, що є образними, логічно оформленими висловленнями, для яких характерна стереотипність світобачення й поведінки і які передають узагальнені думки повчального або пізнавального змісту в лаконічно увиразнених формах. Наприклад: *Смисл життя не в грошах, але ж треба мати багато грошей, аби життя здобуло на решті свій смисл* (В. Чемерис); *Собача логіка: якщо страшно вкусити, то хоч гавкну* (Н. Іванків); *Солодка брехня – та ж гірка правда, тільки на смак приємніша* (С. Скоробогатько); *Ті, що лижуть п'яти, найкраще знають, де ахіллесова* (Ф. Боднар); *Скільки часнику не їж, а сала хочеться* (А. Семенов); *На відміну від брехні, правді завжди потрібні свідки* (О. Домницький); *На вогні чужого бажання також можна добре руки нагріти* (В. Вовк); *На одного з лопатою – троє з мандатами* (С. Коломієць); *На кожного депутата є свій покупець* (О. Перлюк); *Українська народна гра: лобом об лоб – хто далі відскочить* (В. Шамша); *Якщо добре там, де нас нема, то нас ніде не повинно бути* (Ф. Боднар); *Власна розкіш присипляє. Чужа не дає спати* (Л. Сухоруков); *Щоб уставити свої п'ять копійок, треба мати бодай одну клепку* (В. Ігнатенко); *Якщо дружина наставила вам роги, це ще не означає, що потрібно відкидати копита* (М. Кващук) тощо.

Зауважимо, що категорійні ознаки афористичних одиниць різні. Такі ознаки афоризмів, як авторство, влучність, лаконічність, виразність, автосемантичність, глибинність, узагальненість, здебільшого не викликають принципових заперечень, хоч і не всі, і не завжди перебувають на передньому плані в тому чи тому витлумаченні. А це означає, що в мовознавстві і надалі залишаються дискусійними моменти, пов'язані з потрактуванням афоризму, визначенням його меж та обсягу, категорійних ознак тощо. До того ж ціла низка аспектів, зокрема й тих, які пов'язані з продукуванням афоризмів, потребує скрупульознішої уваги науковців.

Не претендуючи на вичерпне розв'язання окресленої проблеми, ми поставили собі за мету дослідити афоризми крізь призму міжтекстових дериваційних відношень, зокрема у проекції на інтертекстуальність. Задля цього потрібно з'ясувати сутність таких понять, як-от: „афоризм”, „інтертекст”, „інтертекстуальність”, „інтертекстуальна деривація”, виявлення основних інтертекстових маркерів.

Інтертекстуальність як мовна категорія віддавна викликала науковий інтерес (Р. Барт, М. Бахтін, Г. Блум, Л. Виготський, Ж. Дерріда, Ю. Кристева, Ю. Лотман, Є. Поливанов, М. Риффатер, Р. Якобсон та ін.). У сучасному науковому вимірі спостерігається розбудова теорії інтертекстуальності (Т. Космеда, Н. Кузьміна, О. Маленко, Л. Меркотан, А. Мойсієнко, О. Селіванова, Ю. Солодуб, Н. Фатеева, В. Чернявська та ін.), що спонукає дослідників до з'ясування сутності відповідного явища, розробки його типології, принципів класифікації і т. ін. Через різні наукові підходи, аспекти дослідження інтертекстуальності не отримує одноставного потрактування. Її зводять переважно до наявності в певному тексті слідів інших текстів, розглядають як концептуальну засаду творення нового формату, як культурну одиницю,

„що поєднує в одній текстоситуації (фреймі) надбання попередніх культурних практик і нового вербального коду” [4, с. 407].

З огляду на те, що афористичні одиниці характеризуються семантико-смыслову, структурно-композиційною та інтенційно-прагматичною природою, тобто, цілісністю, завершеністю, інформативністю й прагматичною орієнтацією, їх зазвичай кваліфікують як тексти, що по-своєму, оригінально використовують сегменти інших текстів у процесі відповідного продукування, або деривації.

Термін „інтертекстуальна деривація”, на нашу думку, варто пов’язувати з ім’ям мовознавця М. Фокіної [7]. Щоправда, дослідниця, послуговуючись відповідним терміном, не вдається до його тлумачення, обмежується побіжним зауваженням на зразок „важливе джерело інтерпретації змістово-концептуальної інформації тексту – крилаті вислови, що являють собою інтелектуальне і культурне надбання нації і людства. Усталені фрази, які зазвичай виражають ідейний зміст тексту в імпліцитній формі і є концептами творів, використовуються автором у вихідному або трансформованому вигляді. На основі трансформацій у художній прозі відбувається інтертекстуальна деривація стійких зворотів: у результаті текстових модифікацій утворюються авторські фразеологізми” [7, с. 315]. Увага дослідниці зосереджена передовсім на аналіз стилістичних ефектів, які виникають у результаті трансформацій, не на сам процес чи його результат як результат деривації, а на передумови та механізми цього процесу, на так звані конфігурації. У такому разі можна говорити про те, що авторка отожднює поняття „інтертекстуальна деривація” та „трансформація”. Імовірно, варто наголосити на тому, що трансформація (від лат. *transformatio* – зміна, перетворення) є стилістичним прийомом, який полягає в цілеспрямованій модифікації традиційної одиниці, в оновленні її структури та семантики. Попри взаємопов’язаність і взаємозумовленість відповідні поняття не є абсолютно тотожними, оскільки являють собою явища різного порядку.

Як відомо, деривацію зазвичай витлумачують як процес чи результат утворення будь-якого вторинного знака, що можна пояснити за допомогою вихідної одиниці, „створення одних мовних одиниць на базі інших (вихідних), тобто процес творення вторинних мовних знаків, які можна пояснити за допомогою вихідної одиниці: морфів на базі звуків, словоформ на базі морфів, слів на базі інших слів чи словосполучень, словосполучень на базі слів, речень на базі слів та словосполучень, тексту на базі висловлювань” [1, с. 79].

Звідси, відповідно, у проекції на міжтекстові зв’язки, які ґрунтуються чи то на наявності в новоствореному тексті вже відомого (відомих) тексту (текстів), чи то на відношенні похідності (дериваційні зв’язки) [5, с. 96], інтертекстуальну деривацію варто розглядати як процес чи результат утворення вторинного тексту, який можна пояснити за допомогою первинного, що зберігає свою мотиваційну роль у дериваційній структурі похідного (вторинного) тексту. Наприклад: **Великі гроші не дають спати, малі – жити** (Ю. Рибников) ← *Малі діти не дають спати, а великі – жити; Вчитися, вчитися і ще раз учитися! Тому що роботи все одно не знайдете* (В. Вербецький) ← *Вчитися, вчитися і ще раз учитися!; Від часів Леніна нічого не змінилось: мистецтво виживати належить народові* (В. Ігнатенко) ← *Мистецтво належить народові; Є батіг – пряники менш потрібні* (В. Голобородько) ← *Батогом і пряником – ‘метод впливу на кого-небудь, що використовує щедre заохочення бажаної поведінки та суворе покарання за супротив’ (пор.: нім. Peitsche and Zuckerbrot); „Ліс – наше багатство!” – вивірене гасло лісорубів* (В. Вовченко) ← *Ліс – наше багатство; І в ногах правда є, коли стоїш за правду* (В. Шамша) ← *У ногах правди нема; І нова мітла наловчиться*

загрібати, як лопатою (Ф. Боднар) ← *Нова мітла по-новому мете; І народжені літати починають усе-таки з повзання* (М. Білокопитов) ← *Народжений повзати літати не може; І порожнє місце буває зайнятим* (Л. Сухоруков) ← *Святе місце порожнім не буває; І бандити цілі, й правоохоронці ситі* (О. Перлюк) ← *І вівці цілі, і вовки ситі* і т. ін. Проілюстровані афоризми (вторинні тексти) у структурному плані частково збігаються зі своєю дериваційною базою (первинним текстом), є більш складними утвореннями не лише з формального, а й із семантичного погляду. Вони опосередковано співвідносяться з дійсністю, характеризуються різним ступенем смислової та структурної еквівалентності стосовно первинних текстів завдяки авторському використанню певних суб'єктивних (формальних) елементів, якими новоутворений текст відрізняється від своєї дериваційної бази. Комбінації різних елементів (старих і нових форм) уможливають появу нового змісту. Яскравим прикладом відповідного явища слугують афоризми, спродуковані на основі однієї і тієї ж дериваційної бази, як-от: *Кажуть, гроші не пахнуть. Звісно – коли їх нема* (Р. Доценко); *Гроші не пахнуть, але скільки від них буває смороду!* (О. Домницький); *Гроші не пахнуть, бо їх періодично „відмивають”* (В. Момотюк); *Гроші не пахнуть – запах забуває* (В. Голобородько); *Гроші завжди чим-небудь пахнуть, а великі гроші – це й великими неприємностями* (В. Шамша). Пор. також: 1) *Із двох зол найліпше вибирати... прохід між ними* (Р. Крикун); *Із двох бід вибирайте молодшу й симпатичнішу* (О. Шеремет); 2) *А судді хто? А прокурор їх знає* (А. Коцюбинський); *А судді хто? Про це найкраще розкажуть їхні маєтки* (С. Коломієць); 3) *Автомобіль – не розкіш, а засіб пересування для тих, хто в ній купається* (Б. Слюсар); *Автомобіль – не розкіш, розкіш – залити в нього пальне* (О. Перлюк); *Автомобіль – не розкіш, розкіш – мати красиву жінку в автомобілі* (Ю. Рибников); 4) *Вовка годують ноги, а лисицю – голова* (Ю. Рибников); *Вовка годують не ноги, а зуби* (В. Ігнатенко); 5) *Де тонко, туди і рвуться* (В. Шамша); *Де тонко, там і зв'язки* (В. Колодій) тощо.

Між похідними афористичними утвореннями та їх дериваційною базою встановлюються дериваційні відношення, при яких зберігається загальне структурне ядро текстів. Спродуковані у такий спосіб індивідуально-авторські афоризми, з одного боку, відображають інформаційну структуру відповідних ситуацій, з іншого, – інформаційну структуру текстів, що послужили їх дериваційною базою. Інтертекстуальні деривати, утрачаючи певний обсяг смислового навантаження, водночас „обрастають” новими інформаційними деталями, отримують нові асоціативні імпульси й експресивно-емоційні характеристики. Наприклад: *Іноколи прожити життя набагато легше, ніж поле перейти. Особливо якщо це поле олігарха* (В. Титечко); *Інфузорії розмножуються діленням: я – тобі, ти – мені* (А. Крижанівський); *Біда не приходиться сама – за нею йдуть податківці* (С. Коломієць); *Близькосхідна мудрість промовляє: „Якщо гора не йде до Магомета – значить, Абрам дав більше”* (С. Скоробагатько); *Богу – богове, олігархам – все* (О. Перлюк); *Ведмедя вбили, а шкуру не поділили* (Ю. Рибников) і т. ін. Такі одиниці репрезентують суб'єктивне уявлення про об'єктивну дійсність, закодовану у вихідних узуальних одиницях, у їх структурі простежується наявність як об'єктивних, так і суб'єктивних елементів. „Об'єктивні елементи формують структурне і смислове ядро первинного тексту і слугують базою для утворення вторинного тексту у процесі між текстових дериваційних відношень. Для утворення похідного тексту до вихідного додаються суб'єктивні елементи, названі операторами деривації. Це елементи, що відрізняють первинний текст від вторинного” [2, с. 277].

У такому разі можна стверджувати те, що афорист не є одноосібним автором того чи того тексту, а, так би мовити, „співавтором”, який задля самовираження і самодетермінації уміло розпоряджається світовими та національними здобутками. Авторська стратегія побудови афористичних одиниць передбачає використання специфічних ресурсів – інших текстів (чи то із загальновідомою, чи то з маловідомою паспортизацією). Наприклад: *Бог створив світ. Усе інше вироблено в Китаї* (А. Корчинський); *Великому кораблю велике плавлення* (Ф. Боднар); *В ногах правди нема – вона в кулаках!* (В. Ігнатенко); *Від смішного до великого – довга дорога* (Р. Доценко); *Відчайдушний галас: „Зупинись, Земле! Хочу жити, а не крутитись!”* (В. Шамша); *Вихід завжди є – було б що виносити!* (О. Перлюк); *Голова риби дається не для того, щоб вона з неї починала гнити* (В. Голобородько); *Діти – це квіти життя: зібрав букетик, подаруй бабусі* (Н. Іванків); *Діти – наша старість. Інколи – навіть передчасна* (Л. Куліш-Зіньків); *А король-то мільйонер!* (О. Перлюк); *Коли король голий – це ще півбіди, біда коли – піддані* (В. Чемерис) і тощо.

Узаємодія інтертекстуальних дериватів і вихідних дериваторів ґрунтується на особливих формальних засобах, так званих інтертекстових маркерах, що сигналізують про наявність фрагментів певного узуального тексту у структурі оказіонального. Наприклад: *Дві голови – добре, а одна розумна – краще* (О. Новаченко) ← *Одна голова – добре, дві – краще* (пор. також: *Одна голова – добре. А з тілом – краще* (А. Крижанівський); *Депутати торгуються, процес іде* (О. Перлюк) ← *Собака гавкає, караван іде; Електоральна любов зла – люблять і за „казла”* (Б. Ревчун) ← *Любов зла – полюбиш і козла; Бійся не того, хто бреши, а того, хто йому вірить* (С. Коломієць) ← *Бійся не того собаки, що бреши, а того, хто лащитья; У житті, як на довгій ниві: одні сіють, інші пожинають плоди* (М. Левицький) ← *У житті, як на довгій ниві; У нас усе життя життя тільки починається* (С. Коломієць) ← *Після сорока життя тебе починається; Живеш, як жолудь: не знаєш, яким вітром тебе здує і яка свиня тебе з’їсть* (А. Корчинський) ← *Живеш, як горох при дорозі: хто не йде, той скубне* (пор. також: *Живеш, як картоплина: якщо взимку не з’їдять, то навесні посадять* (А. Корчинський) тощо. Кожен такий афоризм засвідчує певну реакцію на об’єктивну реальність, яку оцінюють крізь призму певної узуальної одиниці, використаної як елемент похідної структури. Важливо, аби відповідні елементи мали здатність актуалізувати фонові знання, без чого інтертекст залишиться непізнаваним. Тому цілком закономірно, афористи апелюють до загальновідомих зразків.

З-поміж основних інтертекстових маркерів, за допомогою яких маємо змогу розпізнати й ідентифікувати інтертекст, вирізняються алюзивні репрезентанти (лат. *allusio* (жарт, натяк), що виступають знаками ситуативних моделей, з якими асоціативно співвідносяться інтертекстуальні деривати. Наприклад: *Для того, щоб рука мила руку, в них треба щось покласти* (О. Домницький); *У сімейному житті від кохання до ненависті один крок. Наліво* (Н. Іванків); *У страху очі великі, коли у стін є вуха* (Р. Крикун); *У семи няньок сім п’ятниць на тиждень* (Б. Ревчун); *У людини має бути все прекрасним – і душа, і тіло, і дружина* (В. Ігнатенко); *Шахрай – герой нашого часу, а чесний – всього лише дурень усіх епох* (В. Голобородько); *Хто платить, той і замовляє оцінки* (В. Голобородько); *Хотіли як краще, та краще б не хотіли* (В. Шамша); *І каліф на годину може бути визнаний людиною року* (М. Левицький) тощо. Проілюстровані афористичні утворення зазвичай вирізняються високим або достатнім ступенем інтертекстуальності, містять цілі або частково модифіковані фрагменти „інших” текстів. Дериватори здебільшого добре відомі широкому колу носіїв культури й упізнавані без

зайвих зусиль, їм притаманна еталонність і повторюваність, вони є значущими в пізнавальному й емоційному планах, тобто їх можна вважати прецедентними феноменами.

Різні інтертекстуальні деривати по-різному маніфестують так звані „взірцеві факти”, що є моделями для відтворення подібних, схожих: з одного боку, похідні одиниці містять у своїй структурі лише окремих компонент (чи компоненти), здебільшого імена, що відсилають до того чи того інтертексту (*В кожному чоловікові живе бунт Адама з цілими ребрами* (Б. Чепурко); *Кайна Кайном вибивають* (Ф. Боднар); *На всякого Ісуса знайдеться Іуда* (Г. Гайовий); *Донкіхоти залишилися в минулому: настав час Остапів Бендерів* (Ю. Рибников); *Колись в Україні був Бандера, а нині банд ера* (В. Ігнатенко); *У кожному чоловікові сидить Штірліц. У кожній жінці криється Мюллер* (В. Ігнатенко); *Краще мрії Манілова, ніж діяння городничого* (В. Голобородько); з другого, – цілі висловлення (*Бережіть честь у нашому банку* (В. Коняхін); *Бандюк бандюка бачить здалеку* (Л. Забара); *Береженого борг береже* (С. Коломієць); *Братани по розуму* (Л. Забара); *Гуртове – чортове, то що ви чекаєте від електорату!* (В. Голобородько); *Дивиться, як бюрократ на нову ініціативу* (В. Коняхін); *За дурною головою і жінка розумна* (В. Ігнатенко); *Кадри вирішують усе, а все вирішується за кадром* (Ф. Боднар); *Забувши майбутнє, за минулим не плачуть* (В. Шамша); *Народжений красти – просити не буде* (Л. Куліш-Зіньків); з третього, апелюють до потенційно автономних смислових блоків, які актуалізують значущу для автора фонову інформацію і скеровують до культурної спадщини, літературного досвіду (*Молодші брати, бійтеся старших! Авель* (В. Голобородько); *Із сиром у роті не каркають* (Б. Ревчун); *Вчених було б набагато більше, якби на дереві пізнання росли заборонені плоди!* (Ю. Рибников); *В Україні професорів – скільки завгодно, професор – лише один* (Л. Куліш-Зіньків); *В одних від падіння яблука виникають ідеї, в інших – злі* (Ю. Рибников); *Важко рубати вікно в Європу, живучи в землянці* (В. Титченко); *Колись „Правда” була по три копійки, а нині правди не знайдеш ні за які гроші* (В. Ігнатенко); *Не питай, куди йдемо. Прийдемо – побачиш* (В. Шамша); *В американців кладуть подарунки у шкарпетки, а в нас шкарпетки – вже подарунок* (Р. Крикун) і тощо.

Продуктування індивідуально-авторських афоризмів відбувається з опорою на прецедентні феномени, які покликані „натякнути” на певні історико-літературні факти і які є певними вербальними сигналами, що актуалізують „стандартний” зміст. Так, скажімо, інтертекстуальний дериват *І на чисто поголеному обличчі бюрократа добре видно, що воно в пушку* (Р. Крикун) актуалізує „стандартний” зміст узуальної одиниці *Рильце в пушку*, яка використовується в ситуації, коли йдеться про того (тих), хто причетний до якогось ганебного вчинку, що, своєю чергою, пов’язується з байкою І. Крилова „Лисиця і Бабак”; афоризм на зразок *Маси вирішують усе, що за них вирішують інші* (В. Шамша) спродуковано на основі загальновідомого висловлення Й. Сталіна *Кадри вирішують усе*, у якому закодовано відповідну ситуацію – без надійної кадрової опори „диктатуру пролетаріату” здійснити неможливо; дериваційною базою для утворення афоризму *Земля обертається, а люди крутяться* (Ю. Рибников) послужив крилатий вислів „І все-таки вона крутиться!” Галілео Галілея, що змушений був відректися перед інквізицією від свого переконання в тому, що Земля обертається навколо Сонця, а не навпаки; інтертекстуальний дериват *З коханим рай не тільки в курені, а й у „хатинці”* (В. Голобородько) апелює і до прецедентного висловлення (*З милим рай і в курені*), і до прецедентної ситуації, коли Леонід Кравчук, будучи Президентом, назвав свій будинок на державній Кончі-Заспі скромною „хатинкою”.

Першому Президентові незалежної України приписують і інший вислів, який стабілізувався мовленнєвим узусом – *Маємо те, що маємо* – і який виступає дериватором низки похідних, як-от: *Маємо те, що нас мають* (В. Голобородько); *Маємо те, що маємо, зате не будемо мати того, що вони мають* (Л. Куліш-Зіньків); *Маємо те, що маємо, це тоді, коли нічого не маємо* (Б. Балацький). У кожному з афоризмів, що є результатом інтертекстуальної деривації, присутні інтертекстуальні „покликання”, а у процесі інтертекстуальної взаємодії актуалізуються структурно-семантичні елементи прецедентних феноменів. Як свідчить ілюстративний матеріал, утворені в такий спосіб похідні одиниці засвідчують те, що афористи доволі часто вдаються до перефразування. Пор. також: *У нас для тих, хто пише закони, закони не писані* (Б. Ревчун); *Через теревені – до зірок!* (А. Коцюбинський); *Усі брешуть, доводиться мовчати – заробляти золото* (В. Голобородько); *Де багато господарів, там суцільна безгосподарність* (Ю. Рибников); *Найсмачніша та гречка, у яку стрибає* (А. Шкляр); *Наше лихо: знову второпали, за що боролися, лише тоді, коли напорилися* (Г. Яблонський); *Не ждять від козла молока, навіть коли ви за нього проголосували* (В. Шамша); *Боже! Дай мені сили тримати язик за зубами, доки я не зберуся з думками!* (С. Скоробагатько); *Голий нуль, а гне з себе бублика* (В. Ігнатенко); *Де граніт науки, там і камінь спотикання* (Л. Забара) тощо.

Подекуди експліцитним інтертекстовим маркером виступає й так звана цитата, про статус якої свідчать різні типографічні прийоми, як-от використання лапок. Особливістю подібного „цитування” є відсутність покликання на конкретне джерело, функційна модифікація: такі цитати зазвичай використовуються не для підтвердження достовірності сказаного, а, навпаки, отримують зовсім інше смислове навантаження, супроводжуються незвичним „суб’єктом” мовлення. Наприклад: „*Усі ми люди*”, – *виправдовують себе ті, хто чинить не по-людськи* (С. Коломієць); *Гумористична передача нардепів: „Ми робимо все для того, щоб народу жилося краще”* (Ю. Рибников); *Кредо українських президентів: „Що було, то було”, „Що маємо, те маємо”, „Що буде, те буде”* (М. Левицький); *Не один чиновник говорить: „Нам для дітей нічого не шкода”. Шкода, не уточнює, для чийх* (О. Домницький); *Новий гриф на документах: „Цілком прозоро. Тільки для своїх”* (В. Шамша); *Легко сказати: „На злодієві шапка горить”*. *Важко той вогонь позасити на голові* (Г. Швед); *Один із найяскравіших проявів оптимізму – фраза: „Який я був дурень!”* (С. Скоробагатько); *Підлабузникові: „У тебе мед на губах не висох”* (Ю. Рибников); *Піклування про ринкову економіку: „Щоб у сусіда корова здохла!..”* (В. Голобородько); *Позиція центру щодо регіональних проблем: „Наша хата скраю”* (А. Максимець); *Із оголошення в лікарні: „Прийом хворих від 8-ми до 10-ти, прийом від хворих – цілодобово”* (М. Левицький) тощо. У новому контекстуальному оточенні простежується деформація, спотворення смислу вихідної одиниці. Новоутворені афоризми стають дієвим і дотепним засобом оцінки об’єктивної дійсності, демонструють прагнення афориста транслювати культурну пам’ять, творчо інтегрувати в комунікативний простір узуалізовані знання, набуті впродовж еволюційного розвитку людини.

Отже, інтертекстуальні деривати – це вторинні тексти, пояснювані за допомогою первинних, що зберігають свою мотиваційну роль у дериваційній структурі похідних. Афоризми як результат інтертекстуальної деривації опосередковано співвідносяться з дійсністю, характеризуються різним ступенем смислової та структурної еквівалентності стосовно первинних текстів шляхом авторського використання суб’єктивних елементів, якими новоутворений текст відрізняється від своєї дериваційної бази. Узасвіддя інтертекстуальних дериватів і вихідних дериваторів ґрунтується на так

званих інтертекстових маркерах, що сигналізують про наявність фрагментів того чи того узувального тексту у структурі оказіонального. Серед інтертекстових маркерів, за допомогою яких маємо змогу розпізнати й ідентифікувати інтертекст, вирізняються аллозивні репрезентанти, що виступають знаками ситуативних моделей, з якими асоціативно співвідносяться інтертекстуальні деривати. Продукування останніх відбувається з опорою на прецедентні феномени, що слугують певними вербальними сигналами.

Більшість афористичних інтертекстуальних дериватів, актуалізуючи міжтекстові зв'язки, репрезентують культурний досвід минулого крізь призму сьогодення. Їх подальше скрупульозне дослідження сприятиме становленню теорії інтертекстуальної деривації, уможливить появу нових підходів до прочитання й інтерпретації відповідних афористичних текстів.

1. *Горпинич В. О.* Українська словотвірна дериватологія / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ, 1998. – 189 с.
2. *Карташевич И. С.* Оригинальный текст в механизме межтекстовой деривации (на материале рассказа О. Генри „Little Speck in Garnered Fruit” и его переводов) / И. С. Карташевич // Мир науки, культуры, образования. – 2011. – №3 (28). – С. 275–279.
3. *Колоїз Ж. В.* Українська пареміологія : [навчальний посібник] / Ж. В. Колоїз, Н. М. Малюга, Н. М. Шарманова ; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг: ТО „ЦЕНТР-ПРИНТ”, 2012. – 349 с.
4. *Маленко О. О.* Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну) : [монографія] / О. О. Маленко. – Харків : ХІФТ, 2010. – 488 с.
5. *Пьегге-Гро Н.* Введение в теорию интертекстуальности [Электронный ресурс] / пер. с фр. ; общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. – 240 с. – Режим доступа: <http://abuss.narod.ru/Biblio/piegegro.htm>
6. *Семененко Н. Н.* Русские паремии : функции, семантика, прагматика : [монографія] / Н. Н. Семененко. – Старый Оскол : Изд-во РОСА, 2011. – 355 с.
7. *Фокина М. А.* Интертекстуальная деривация крылатых выражений в литературно-художественном дискурсе / М. А. Фокина // Культурные слои во фразеологизмах и в дискурсивных практиках. – Москва : Языки славянской культуры, 2004. – С. 315–322.

Стаття надійшла до редколегії 25. 04. 2017

доопрацьована 02. 06. 2017

прийнята до друку 11. 08. 2017

APHORISTIC CONSTRUCTS AS A RESULT OF INTERTEXTUAL DERIVATION**Zhanna Koloiz**

*Kyryvyi Rih State Pedagogical University,
Ukrainian Language Department
av. Gagarina, 54/220, 50086 Kyryvyi Rih, Ukraine
tel.: (0564) 71-42-47*

This article investigates aphorisms in terms of intertextual derivations and intertextuality in particular. This paper reveals the essence of such concepts as „aphorism”, „intertext”, „intertextuality”, „intertextual derivation”. It also identifies the basic intertext markers. Intertextual derivation is interpreted as a result of secondary text formation, which can be explained by the architext, which retains its motivational role in the derivative structure of the secondary derivate text. Moreover it points at the fact that aphorisms being a result of intertextual derivation correspond to reality. They are characterized by various degrees of structural and semantic equivalence relation to the original text due to the author's manner to use certain subjective elements that differ a newly established text from its derivative basis. The paper represents author's strategy of building aphoristic units, which involves applying specific resources (e.g. other texts).

It retraces the interaction of intertextual derivatives and primary derivators based on specific formal means of so-called intertext markers, which indicate the presence of a usual text fragment in the structure of occasional one. Among the basic intertext markers by means of which it is possible to recognize and identify intertext, the following items are distinguished as allusion units, which expose situational models, related to intertextual derivatives. Among the explicit intertext markers the main focus is put on quotations that show different typographic techniques.

This article also explores the process of producing individual aphorisms based on precedent phenomena being a certain specific verbal mark or intertextual derivative itself „accumulating” new information details and receiving new associative impulses and expressive and emotional characteristics.

Key words: aphorism, intertextuality, intertextual derivation, intertext, intertext markers.